

บทบาทพระสงฆ์กับการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

The role of monk in life-long learning

พระมหาไชยา ปญญาคโม (Phra Maha Chaiya Panyakhamo)*

Received: November 17, 2024

Revised: December 2, 2024

Accepted: December 12, 2024

*Corresponding author, Email: phramahachaiya@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางการศึกษาของสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม การศึกษาในโรงเรียนปริยัติสามัญ และการศึกษาในระดับโรงเรียนที่ขยายโอกาสให้กับชุมชน ผ่านความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จากการศึกษาพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ชุมชนผ่านองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านปรัชญาและทฤษฎี 2) ด้านหลักการและเป้าหมาย 3) ด้านกิจกรรมการจัดการศึกษา 4) ด้านการจัดการเรียนรู้และประเมินผล และ 5) ด้านแหล่งเรียนรู้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อการพัฒนาชุมชนในสังคมไทยทั้งในด้านความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

คำสำคัญ พระสงฆ์, การศึกษา, การเรียนรู้ตลอดชีวิต, บวร, ชุมชนแห่งการเรียนรู้

Abstract

This article presents the significant role of Buddhist monks as educational leaders in Thai society from past to present, particularly in developing Pali studies, general Buddhist schools, and educational opportunities for communities through the collaboration of homes, temples, and schools (BOW: Ban, Wat, Rongrian), with temples

serving as community learning centers. The study reveals that ecclesiastical monks play a crucial role in managing lifelong learning for communities through five components: 1) philosophy and theory, 2) principles and goals, 3) educational management activities, 4) learning management and assessment, and 5) learning resources. These findings reflect the importance of Buddhism in Thai community development, both in terms of kinship relationships and learning communities.

Keywords: Buddhist monks, Education, Lifelong learning, BOW (Ban-Wat-Rongrian), Learning community

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญทางด้านการศึกษามาแต่โบราณกาล โดยเฉพาะในส่วนของพัฒนาการศึกษาด้านปริยัติธรรมคือนักธรรมและบาลี และยังมีส่วนช่วยสำคัญในการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานครอบคลุมไปถึงโรงเรียนและนอกโรงเรียนให้กับชุมชนของแต่ละบริบทที่เรียกว่า บวร คือ บ้าน วัด ราชการ หรือโรงเรียน จะเห็นได้ว่าบ้าน วัด และโรงเรียน มีความเชื่อมโยงกันตลอด โดยที่วัดเป็นจุดศูนย์กลางหรือเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการศึกษา หรือการจัดการศึกษาโดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าในการปกครองคณะสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่วัดทุกระดับ ตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จนถึงจังหวัด รวมถึงเขตการปกครองใน

* พระอาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Lecturer, Mahamakut Buddhist University

ระดับภาค คณะหน นอกจากนี้ยังมีหน้าที่เผยแพร่พระพุทธรศาสนา สาธารณูปการ ก่อสร้างศาสนวัตถุภายในวัด และบริหารจัดการสงฆ์ที่อยู่ในเขตปกครองเพื่อให้ชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข มีความปรองดองสามัคคีกัน อันเป็นเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ของพระพุทธรศาสนา

การจัดการเรียนรู้หรือการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการหนึ่งที่ประเทศที่เจริญแล้วได้นำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ในประเทศของตนเองอย่างแพร่หลาย เนื่องจากการเรียนรู้ เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่มีประสิทธิภาพที่สามารถนำมาต่อยอดพัฒนามนุษย์ให้เจริญงอกงามได้ทั้งทางกายภาพ ด้านสังคม จิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านกายภาพนั้นการเรียนรู้เป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการพัฒนาสุขภาพร่างกายของตนทั้งด้านสุขอนามัย ตลอดจนการพัฒนาให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายที่อยู่ภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง 5 ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นประโยชน์ มิให้เกิดโทษ ทางด้านสังคม การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทำให้มนุษย์รู้จักพัฒนาความประพฤติ ทำให้มนุษย์ตั้งอยู่ในกฎเกณฑ์มีระเบียบวินัย ไม่ละเมิดกฎระเบียบทางสังคม

หน้าที่หลักของพระสงฆ์ในพระพุทธรศาสนา ได้แก่การศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธรศาสนาแล้วนำมาปฏิบัติตาม พร้อมทั้งนำหลักคำสอนมาเผยแผ่แก่ประชาชน สำหรับพระสงฆ์ไทยมีหน้าที่และบทบาทที่ต้องรับผิดชอบ ตามระเบียบของมหัณเธรสมาคมได้จัดหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้ดังนี้ (พระเทพเวที ประยุทธิปยุตโต, 2532, น.70-71) ดังนี้

1. ด้านการปกครอง ได้แก่งานด้านการบริหารพระภิกษุสามเณร ซึ่งพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถจะได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะต่างๆ ตำแหน่งพระสมเด็จ พระสังฆราช เป็นตำแหน่งสูงสุด รองลงมาคือเจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการแต่ละเจ้าคณะ มหัณเธรสมาคม ถือว่าเป็นตำแหน่งปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ทั้งสองนิกาย

2. ด้านการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไป ได้แก่การบริหารและเป็นอาจารย์สอนตามสถาบันการศึกษาของสงฆ์ที่มีอยู่ ได้แก่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหาวิทยาลัยมหามกุฏ

ราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย โรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมบาลี และแผนกสามัญศึกษา

3. ด้านการเผยแพร่พระพุทธรศาสนา ได้แก่การสอนการอบรม การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม และการเขียนตำรา และการปฏิบัติธรรม โดยเผยแพร่ผ่านสื่อทางออนไลน์ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

4. ด้านการสาธารณูปการภายในวัด หมายถึงการเป็นผู้ดูแลการสร้างวัดอาราม และการรักษาบูรณะซ่อมแซม

5. ด้านงานสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์แก่สังคมด้านต่างๆ เช่น การเป็นกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานฝ่ายพระสงฆ์ช่วยอบรมชาวบ้าน การจัดการศึกษาแก่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในวัด การต่อต้านยาเสพติด การบริจาคเงินทุนหน่วยงานกลุ่มต่างๆ ในองค์กรเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ตลอดจนการส่งเสริมวิชาชีพต่างๆ เป็นต้น

การจัดการศึกษาในสถาบันพระพุทธรศาสนา

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสถาบันศาสนามีบทบาทมากในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรศาสนาซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทางการศึกษา (พระมหาไชยา หัตถประกอบ, 2560, น.46) โดยพระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่พระพุทธรศาสนาและทำการสอนวิชาการต่างๆ ให้แก่บุคคลที่เข้าไปอาศัยอยู่ในวัด ซึ่งการจัดการศึกษานั้นเริ่มมีบทบาทมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย พระเป็นผู้สอนวิชาภาษาบาลี ภาษาไทยและวิชาสามัญขั้นต้น (ธีรศักดิ์ อุปไมยอริชัย, 2557, น.15) ปัจจุบันการจัดการศึกษาในวัดมีอยู่ 3 รูปแบบ ได้แก่

1. การศึกษาทางพระปริยัติธรรมทางตรง หมายถึงการจัดการเรียนการสอนแผนกธรรมบาลีเป็นการรักษาคำสอนทางพระพุทธรศาสนาทางตรง เรียกว่า “พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี” มีการจัดการเรียนการสอนนอกระบบและการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งพระสงฆ์และฆราวาส พระสงฆ์ตามวัดต่างๆ ทั่วประเทศที่เป็นหลักแต่ละจังหวัดทั่วทั้งภูมิภาค ซึ่งปัจจุบันเพื่อเป็นการสนองพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมให้พระราชาคณะที่เป็นเปรียญได้เรียนและสอบเลื่อนชั้นจนถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค ซึ่งมี

พระราชกฤษฎีกาหลายรูปตลอดถึงสมเด็จพระราชาคณะที่มีอายุพรรษามากแล้วได้กลับมาเรียนนับเป็นมิติใหม่ทางการศึกษาภาษาบาลี ส่วนนักธรรมก็เป็นหน้าที่ของวัดแต่ละวัดที่พระสังฆาธิการจะต้องจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุที่บวชเข้าไปศึกษาพระธรรมวินัย มีนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาไปยังโรงเรียน สถาบันการศึกษาในชุมชนเพื่อให้คนเหล่านั้นได้เรียนธรรมศึกษาอันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ชีวิตประจำวันได้

2. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ มีการจัดการเรียนการสอนในวัดเป็นการจัดการเรียนการสอนนอกระบบ เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรที่พลาดโอกาสทางการศึกษาได้ศึกษาที่มีการจัดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป ตั้งแต่ระดับมัธยมจนถึงระดับอุดมศึกษา

3. การศึกษาแบบผสมผสาน เป็นการศึกษาแบบบูรณาการที่เปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุได้เข้าไปศึกษาในวัดเพื่อดับทุกข์ แก้ปัญหาชีวิต เช่น การจัดการเรียนการสอนกรรมฐานหลักสูตรครูสมาธิ ที่วัดธรรมมงคล หลักสูตรอบรมกรรมฐานเสริมสัจใจ วัดปทุมวนาราม หลักสูตรอบรมกัมมัฏฐานที่วัดโสมนัสวิหาร หลักสูตรอบรมกรรมฐานที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น

การศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาและการเรียนรู้มีได้ในทุกช่วงวัย ตั้งแต่เกิดจนตาย มิได้ถูกจำกัดสำหรับคนช่วงวัยใดวัยหนึ่ง หากแต่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนทุกวัย (พระมหาไชยา หัตถประโกบ, 2560, น.12) ซึ่งนั่นรวมถึงบุคคลที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุด้วยตลอดถึงวัยเด็กและเยาวชนมีความจำเป็น เพราะสภาพสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ภัยพิบัติต่างๆ ทั้งอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย สามารถเกิดขึ้นได้ทุกขณะและกับทุกกลุ่มชนไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่รวมทั้งผู้สูงอายุ หากเราประมาทขาดสติเลินเล่อเอาแต่ความสะดวก สนุกสบายเข้าว่าโดยไม่นึกผลที่ตามมาชีวิตก็อาจจะจบลงได้โดยง่าย การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัยเด็กและผู้ใหญ่ รวมทั้งกลุ่มพระสงฆ์มีความจำเป็นและแตกต่างจากกลุ่มเป้าหมาย

ช่วงวัยอื่น มีแนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ การพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้ ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ ตลอดจนสามารถ ประเมิน กำกับติดตามการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ด้วย ทั้งนี้ความเข้าใจดังกล่าวสามารถนำไปสู่การสร้างกลไกสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ด้วย เริ่มตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา เป็นต้น

ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

การเรียนรู้เกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตมนุษย์และอยู่คู่กับชีวิตมนุษย์มาตลอด กล่าวคือมนุษย์ต้องเรียนรู้อยู่เสมอ ไม่ว่าเพศวัยใดก็ตาม แต่คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าการศึกษาและการเรียนรู้มีเฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงการเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนนั้นยาวนานมากกว่าในโรงเรียน มนุษย์จึงมีความจำเป็นต้องเรียนรู้ตลอดช่วงวัยของชีวิตเพื่อปรับตัวกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลง มีผู้ให้คำนิยามการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ดังนี้

สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552, น.14) การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ตลอดช่วงชีวิตของผู้นั้นอันเป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนาสติปัญญา โดยครอบคลุมการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาทั้ง 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคม

สุนทร สุนันท์ชัย (2557, น.72). การศึกษาตลอดชีวิตหมายถึง การรับความรู้ทักษะ และเจตคติทั้งจากโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ มีการจัดและไม่มีการจัด ทั้งมีการวางแผนและไม่มีการวางแผน

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2557, น.54) การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลในทุกช่วงวัย เป็นการเรียนรู้จากวิถีชีวิตของตนเอง และใช้ทรัพยากรที่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ตามความต้องการของตนเอง เพื่อนำไปสู่ประสบการณ์อย่างมีคุณค่า โดยการเข้าร่วมกิจกรรมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมก็ตาม

สรุป การศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลทุกช่วงวัย โดยครอบคลุมการเรียนรู้ทั้ง 3 ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ปรัชญาแนวคิดและทฤษฎีในการจัดการศึกษา

ในการที่พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้กับชุมชนใช้ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต โดยเชื่อว่าผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องซึ่งเชื่อกันว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาคือชีวิต มนุษย์ต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตาย โดยระบบการศึกษาต้องพัฒนาบุคคลทุกช่วงวัย และสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลในแต่ละช่วงชีวิต ทั้งการศึกษาทั้งสามระบบ เพื่อให้คนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สอดคล้องกับปรัชญาคิดเป็นของ โกวิท วัฒนกุล ได้ให้แนวคิดว่าการที่บุคคลจะดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขได้ในสังคมนั้น ต้องเป็นผู้ที่คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม เช่น องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการคิด ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับตนเอง ด้านวิชาการ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมมาประกอบในการพิจารณาและตัดสินใจเลือกที่เหมาะสมกับตนเองและสังคม (อัมพร พงษ์กังสนันท์, 2550, น.276)

สรุปได้ว่า ในการจัดการศึกษาทุกระดับทุกระบบ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจต้องใช้ปรัชญาเป็นตัวนำ โดยในยุคศตวรรษที่ 21 ต้องเน้นการศึกษาอย่างต่อเนื่องให้ความสำคัญกับผู้เรียนทุกระดับและหลากหลายยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

เป้าหมายการศึกษาตลอดชีวิต

ตามปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต ถือว่าบุคคลทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในช่วงวัยใด เพศใด อาชีพอะไร พื้นฐานมาจากอะไร ควรได้รับการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข ในยุคของการเปลี่ยนแปลง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และการศึกษาที่คนควรได้รับคือการศึกษานอกระบบ และตามเรียกทฤษฎีนี้ว่า แอนดราโกยี (Andragogy) และอาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2552, น.12) ได้ให้นิยามไว้ว่า เป็นศิลป์และศาสตร์การช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย

1. มโนทัศน์ของผู้เรียน (Self- Concept) ผู้ใหญ่จะมีลักษณะที่เติบโต ทั้งด้านร่างกายและมีวุฒิภาวะสูง มโนทัศน์ต่อตนเอง จะพัฒนาจากการพึ่งพาผู้อื่นไปเป็นการนำตนเอง เป็นตัวของตนเอง

2. ประสบการณ์ของผู้เรียน (Experience) ผู้ใหญ่มีวุฒิภาวะมากขึ้น มีประสบการณ์อย่างกว้างขวางที่จะเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่าของการเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็จะมีพื้นฐานเปิดกว้างเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ

3. ความพร้อมที่จะเรียน (Readiness) ผู้ใหญ่จะมีความพร้อมที่จะเรียน เมื่อรู้สึกว่าการเรียนจำเป็นต่อบทบาทและสถานภาพทางสังคมของตน

4. ผู้ใหญ่ยึดเป็นปัญหาเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ มุ่งเอาความรู้ไปใช้ทันที

ทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่

ในการจัดการศึกษาให้กับชุมชน เนื่องจากชุมชนมีความหลากหลายควรใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Modern adult learning theory) ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ (Kowles, 1978, p.31 อ้างถึงใน สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2533, น.248) คือ

1) ความต้องการและความสนใจ (Needs and interests) ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีถ้าหากว่าตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมา เขาก็จะเกิดความพึงพอใจ เพราะฉะนั้นควรจะมีการเริ่มต้นในสิ่งเหล่านั้นอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมทั้งหลายเพื่อให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้นั้นจะต้องคำนึงถึงสิ่งนี้ด้วยเสมอ

2. สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ (Life situations) การเรียนรู้ผู้ใหญ่จะได้ผลดีถ้าหากถือเอาตัวผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมเพื่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ควรจะยึดถือเอาสถานการณ์ทั้งหลายในชีวิตผู้ใหญ่เป็นหลักสำคัญ

3. วิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of experience) เนื่องจากประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ดังนั้น วิธีการหลักสำคัญคือวิเคราะห์ถึงประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคนอย่างละเอียดว่ามีส่วนไหนของประสบการณ์ที่สามารถนำมาใช้ได้ แล้วจึงหาทางนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

4. ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง (Self-directing) ความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกของผู้ใหญ่ก็คือการมีความรู้สึกรู้สึกที่สามารถนำตนเองได้

5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual difference) ความแตกต่างระหว่างบุคคลจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละบุคคลเมื่ออายุเพิ่มขึ้น

สรุปว่า ผู้ใหญ่ สามารถเรียนรู้ต่อไปต่อยอดจากประสบการณ์เดิมที่มีอยู่แล้วเพื่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และเศรษฐกิจ

รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นั้นมีหลายรูปแบบที่พระสงฆ์สามารถเข้าไปช่วยในการจัดกิจกรรมการศึกษาให้กับกลุ่มต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จ เช่น กลุ่มเยาวชน มีการฝึกอบรมธรรมะ ให้แนวทางการศึกษาทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนตลอดถึงผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ เช่นการจัดอบรมกรรมฐาน การจัดอบรมเข้าค่ายคุณธรรม แก่เด็กนักเรียน การสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

ขั้นตอนและวิธีการจัดการเรียนรู้

ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วม ควรคำนึงถึงความต้องการและความเหมาะสมของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ดังนี้

1. การวางแผน (Planning)

1.1 ตั้งคณะกรรมการะวางการจัดทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ กำหนด วัน เวลา สถานที่ที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้

1.2 ประกาศรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

1.3 จัดประชุมคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์

1.4 ประชุมผู้เข้าร่วมกิจกรรม

2. ขั้นเตรียมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (Prepare) ดำเนินการดังนี้

2.1 กำหนดจุดประสงค์ของกิจกรรม

2.2 วางแผนการจัดการเรียนรู้

2.3 จัดเตรียมสถานที่ร่วมกัน

2.4 จัดเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์

2.5 ตรวจสอบสภาพเครื่องมือ

2.6 กำหนดค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรม

2.7 มีการแบ่งกลุ่ม ตั้งคณะกรรมการ มอบหมายหน้าที่

2.8 มีการศึกษาวางแผนกิจกรรมไว้ล่วงหน้า

2.9 มีการกำหนดกิจกรรมไว้ล่วงหน้า

3. ขั้นตอนแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นความหลากหลาย ยืดหยุ่น ผสมผสาน บูรณาการ วิธีการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มุ่งประสบการณ์ให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามอัธยาศัย สามารถวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

3.1 เน้นกระบวนการกลุ่ม การทำงานเป็นทีม สามารถเรียนรู้เป็นกลุ่ม

3.2 มีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษณพันธ์ เฟิงศรี (2553, น.122)

4. ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Activities)

4.1 ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง เช่น วัด บ้าน สถานศึกษา ให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัย

4.2 มีส่วนร่วมในการเรียนรู้เป็นกลุ่ม

4.3 นำปัญหาหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน มาเป็นประเด็นในการวิเคราะห์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน

4.4 มีการนำเข้าสู่บทเรียน เข้าสู่เนื้อหากระบวนการเรียนรู้ เก็บรวบรวม วิเคราะห์สรุปผล

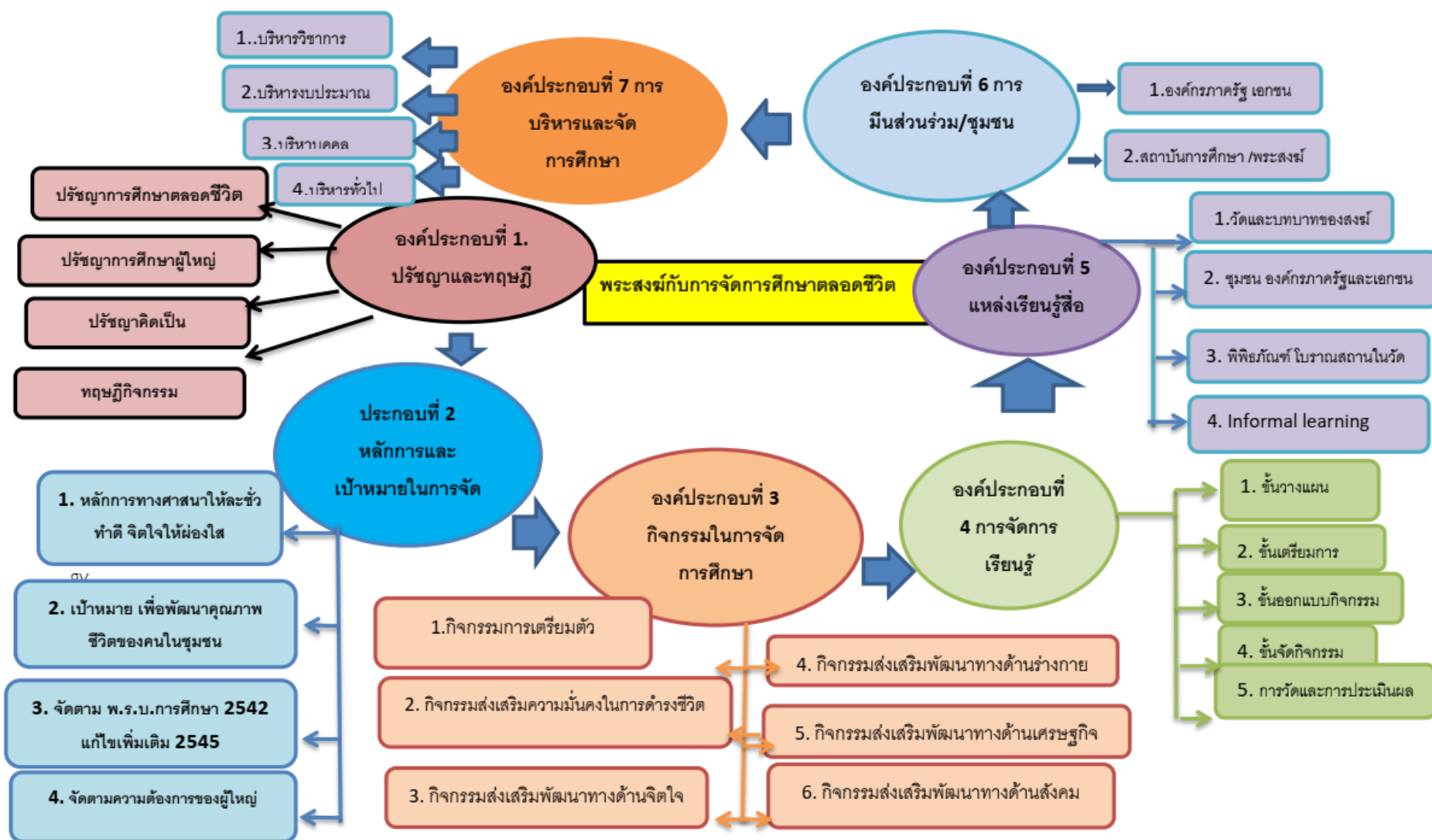
5.ขั้นการประเมินผล (Evolution)

5.1 ประเมินด้วยการสังเกตเข้าร่วมกิจกรรม

5.2 แนะนำประเมินผลร่วมกัน

5.3 จากงานที่ได้รับมอบหมาย

ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยใช้ชุมชนเป็นฐานสามารถสรุปได้ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 บทบาทพระสงฆ์กับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

ผลกระทบของการนำโมเดล "บทบาทพระสงฆ์กับการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต" ไปประยุกต์ใช้

ผลกระทบด้านบวก

1. มิติด้านสังคมและชุมชน: มีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน, สร้างการมีส่วนร่วมและความสามัคคีในชุมชน, พื้นฟูบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน รวมทั้งก่อให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและสถาบันทางศาสนา

2. มิติด้านการศึกษา: มีการเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับทุกกลุ่มวัย, มีการบูรณาการความรู้ทางธรรมะกับการดำเนินชีวิตประจำวัน, มีการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย รวมทั้งเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างรุ่น

3. มิติด้านวัฒนธรรม: มีการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น, มีการรักษานขนบธรรมเนียมประเพณีผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งมีการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในชุมชนสืบทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

4. มิติด้านการบริหารจัดการ: มีระบบการจัดการที่เป็นขั้นตอนชัดเจน, ก่อให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างองค์กรในชุมชน, มีการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมที่เป็นระบบ รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและพระสงฆ์

ผลกระทบด้านลบและความท้าทาย

1. มิติด้านการดำเนินงาน: อาจเกิดความล่าช้าในการตัดสินใจเนื่องจากต้องผ่านหลายขั้นตอน, เกิดความยากในการประสานงานระหว่างหลายภาคส่วน, การจัดสรรเวลาของผู้เกี่ยวข้องอาจไม่สอดคล้องกัน รวมทั้งอาจมีข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากร

2. มิติด้านการมีส่วนร่วม: อาจมีข้อจำกัดในการเข้าร่วมของบางกลุ่ม เช่น ผู้สูงอายุ ผู้พิการ, มีความไม่ต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรม, มีความแตกต่างของความสนใจและความต้องการของผู้เรียน รวมทั้งอาจมีผลต่อการสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ

3. มิติด้านความยั่งยืน: อาจส่งผลต่อการพึ่งพาตัวบุคคล (พระสงฆ์) มากเกินไป, มีความท้าทายในการสืบทอดการดำเนินงาน, มีผลต่อการรักษามาตรฐานและคุณภาพของการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งความยากในการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม

การเสนอแนะทางการนำโมเดล ไปประยุกต์ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนำโมเดลไปใช้จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทเฉพาะของแต่ละชุมชน และควรมีการปรับใช้อย่างยืดหยุ่น โดยรักษาหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมและการบูรณาการระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเตรียมความพร้อม: มีการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้องก่อนนำโมเดลไปใช้, เสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชน, จัดทำแผนการดำเนินงานระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งเตรียมระบบสนับสนุนด้านทรัพยากรและงบประมาณ

2. การดำเนินการ: เริ่มจากกิจกรรมขนาดเล็กและขยายผลตามความพร้อมสร้างระบบติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ, สร้างและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง, มีการปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน

3. การพัฒนาต่อยอด: สร้างระบบการจัดการความรู้เพื่อต่อยอดประสบการณ์, ส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบท, มีการขยายเครือข่ายความร่วมมือไปยังชุมชนอื่น รวมทั้งมีการบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้

บทสรุป

บทความวิชาการนี้ได้นำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญด้านการศึกษาของสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม และการขยายโอกาสทางการศึกษาสู่ชุมชนผ่านความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน หรือที่เรียกว่า "บวร" ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางของการจัดการเรียนรู้

บทความนี้ได้มีการนำเสนอโมเดลการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีพระสงฆ์เป็นผู้ขับเคลื่อนสำคัญ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) ขั้นตอนการวางแผน ที่เน้นการจัดตั้งคณะกรรมการและการประสานงานระหว่างบรรพชิตและคฤหัสถ์ 2) ขั้นตอนเตรียมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ครอบคลุมการกำหนดจุดประสงค์ การวางแผน และการจัดเตรียมทรัพยากรต่าง ๆ 3) ขั้นตอนออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ที่เน้นความหลากหลาย ความยืดหยุ่น

และการบูรณาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน 4) ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางและส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และ 5) ขั้นตอนประเมินผล ที่ใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายและเน้นการมีส่วนร่วม

โดยโมเดลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างหลักพุทธศาสนา การศึกษา และการพัฒนาชุมชน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านปรัชญา และทฤษฎี 2) ด้านหลักการและเป้าหมาย 3) ด้านกิจกรรมการจัดการศึกษา 4) ด้านการจัดการเรียนรู้และประเมินผล และ 5) ด้านแหล่งเรียนรู้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความครอบคลุมในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน

การนำโมเดลนี้ไปประยุกต์ใช้สามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกในหลายมิติ ทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรม การพัฒนาการศึกษา และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ยังมีความท้าทายที่ต้องคำนึงถึง เช่น การบริหารจัดการทรัพยากร การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และการรักษาความยั่งยืนของโครงการ

โดยสรุป บทความนี้ได้นำเสนอแนวทางที่เป็นระบบในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยใช้ศักยภาพของพระสงฆ์และความร่วมมือของชุมชน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืนต่อไป การนำโมเดลไปใช้ควรคำนึงถึงการเตรียมความพร้อม การดำเนินการอย่างเป็นระบบ และการพัฒนาต่อยอดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณพันธ์ เฟิงศรี. (2553). *รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสำหรับผู้สูงอายุ*. [ปริญญาณิพนธ์การศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธีรศักดิ์ อุปไมยอริชัย. (2557). *พื้นฐานการจัดการศึกษา*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย*. โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระมหาไชยา หัตถประกอบ. (2560). *การพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยใช้วัดเป็นฐาน*. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2552). *หลักสูตรการพัฒนาสมรรถนะนักบริหารระดับสูง กศน. เอกสารประกอบการฝึกอบรม การพัฒนาสมรรถนะนักบริหารระดับสูง กศน. ปีงบประมาณ 2552*. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

สุนทร สุนันท์ชัย. (2557). *หลักปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต*. เอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1 เล่มที่ 1 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. (2533). *จิตวิทยาการเรียนรู้ผู้ใหญ่*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

อัมพร พงษ์กังสนานนท์. (2550). *การพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต*. [ปริญญาณิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. (2552). *การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ และรูปแบบการจัดกิจกรรม การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อม เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาชัญญา รัตนอุบล. (2557). *คำจำกัดความ แนวคิด และลักษณะการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.